

Шпирка Аліна Олегівна,

аспірантка кафедри теорії
та методики музичного мистецтва
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, бул. І. Шамо, 18/2, 02154

ORCID iD 0000-0003-1415-0504

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ЕМОЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВОКАЛІСТА

Стаття присвячена дослідженню емоційної виразності майбутнього вокаліста, а саме визначенню її структурних компонентів. На основі теоретичного аналізу попередніх наукових розвідок автором встановлено, що в науковій літературі немає чітко сформованої структури емоційної виразності майбутнього вокаліста. Тому автор вперше пропонує такі структурні компоненти емоційної виразності: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-аналітичний, емоційно-оцінний та практично-творчий. Кожен структурний компонент отримав своє змістове наповнення. Подальший науковий пошук потребує дослідження педагогічних умов та методичного забезпечення формування емоційної виразності майбутніх вокалістів.

Ключові слова: емоційна виразність, майбутній вокаліст, структурні компоненти емоційної виразності, фахова підготовка.

Шпырка А.О.

Структурные компоненты эмоциональной выразительности будущего вокалиста

Статья посвящена исследованию эмоциональной выразительности будущего вокалиста, а именно определению ее структурных компонентов. На основе теоретического анализа предыдущих научных исследований автором установлено, что в научной литературе нет четко сформированной структуры эмоциональной выразительности будущего вокалиста. Поэтому автор впервые предлагает следующие структурные компоненты эмоциональной выразительности: мотивационно-ценностный, когнитивно-аналитический, эмоционально-оценочный и практико-творческий. Каждый структурный компонент получил свое содержательное наполнение. Дальнейший научный поиск нуждается в исследовании педагогических условий и методического обеспечения формирования эмоциональной выразительности будущих вокалистов.

Ключевые слова: эмоциональная выразительность, будущий вокалист, профессиональная подготовка, структурные компоненты эмоциональной выразительности.

Shpyrka A.O.

Structural components of the future singer's emotional expressiveness

Due to processes of European integration and ICT implementation, standards of professional training in all fields of the modern society have significantly grown. Labour market needs professionals capable of broadening the horizons of their activities by using innovative approaches, showing creativity and leadership skills along with sustainable self-perfection. In this case, the necessity to increase the level of professional training encourages searching for different ways of educational process improvement, creating new approaches and learning methods. Future vocalists' professional training at higher educational establishments also becomes the object of the research. The author finds the emotional expressiveness to be one of the instruments of improvement and renovation of the future vocalists' professional training and dwells on its structural components in the article. To reach the aim, the author does a theoretical analysis of preceding pedagogical, psychological, methodological and art research on the problem. It allows to state an insufficient research of the structure of the emotional expressiveness in the scientific discourse. As a result of the scientific research, for the first time, such structural components of future vocalists' emotional expressiveness are suggested: motivational and axiological, cognitive and analytical, emotional and evaluative, practical and creative. We find these components both most immanent for the future vocalists' emotional expressiveness and showing its essence. It is found out that forming of some components of the emotional expressiveness depends on the level of empathy and reflection

(self-reflection), which are inseparable from the vocal art. The article states that motivation and orientation on human values play a crucial role in some structural components of the future vocalists' emotional expressiveness. Results of the research influence further scientific dwells on the structure of the emotional expressiveness. Further research on the topic should refer to defining pedagogical conditions of forming of each structural component of the future vocalists' emotional expressiveness and looking for methods to encourage intensification of this process.

Key words: emotional expressiveness, future vocalist, professional training, structural components of emotional expressiveness.

© Шнурка А.О., 2018

Визначення проблеми. Сучасний стан розвитку вищої освіти, який тісно пов'язаний з процесами євроінтеграції, потребує пошуку шляхів удосконалення фахової підготовки студентів у закладах вищої освіти (ЗВО). Потреба ринку праці у фахівцях високого рівня з широким набором компетентностей, вмінням розв'язувати нестандартні завдання нашою науковців на пошуки нових підходів до підготовки молодого покоління фахівців у вищій школі. У фаховій підготовці майбутніх вокалістів акцентуємо увагу на формуванні емоційної виразності, яка є рушійною силою професійного становлення майбутнього вокаліста. Попередні розвідки науковців недостатньо розкривають сутність та структуру емоційної виразності, тож вона потребує подальшого дослідження.

Мета статті — визначити структурні компоненти емоційної виразності майбутнього вокаліста.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Н. Фоломеева [13] у своєму дослідженні наголошує, що сучасна вокальна педагогіка потребує «перегляду» усталених стереотипів і утвердження нових парадигм, які б дали змогу відповідним навчальним структурам розвивати співака і в мовленнєвій, і вокальній техніці, в універсальній системі керування всіма параметрами якісного звучання, що стосуються діапазону, резонаторів, гучності, роботи артикуляційного апарата, інтонації, виразності, вокально-музичного (моторного) слуху тощо як в академічному співі, так і народній, естрадній і мелодраматичній манері голосоутворення тощо.

Емоційна виразність у дослідженнях науковців [1; 3; 7; 9] є результатом сформованості цілого комплексу навичок вокаліста, узгодженості його психологічного стану в момент виступу, глибокого осмислення художнього образу твору, що пов'язано з досвідом сценічного виконавства.

Дослідники Г. Котляр та В. Морозов [5] у своїй праці наводять результати експериментальних досліджень емоційної виразності вокальної мови, можливостей людського голосу передавати різні емоційно забарвлені сигнали у вокальній фразі.

В. Романенко [9] зазначає, що у розв'язанні завдань передачі емоційної інформації у вокальній мові, що стоять на стику технічних і гуманітарних наук, існує низка проблем: керування емоційною насиченістю співу з використанням як фізичного способу підстроювання голосового апарата, так і психологічних засобів; виокремлення акустичних компонентів, що відповідають за певну емоцію з метою її точного опису; пошук точної фіксації емоцій на звукозаписувальному обладнанні з урахуванням його технічних характеристик і акустики приміщення; створення методик навчання співу, що поєднують фізіологічні й психологічні особливості відтворення емоцій з урахуванням сучасних наукових розробок у цій галузі тощо.

Ми пропонуємо розглянути емоційну виразність як основу вокальної діяльності майбутнього вокаліста. М. Микиша наголошував на важливості емоційної сфери у професійному становленні вокаліста: «У мистецтві співу важливий не тільки голос як такий, а й уміння відчутти, передати і передати цим голосом найтонші порухи людської душі» [7, 63].

У дослідженні А. Зарицької [3] поняття «емоційність» визначається як одна з важливих професійних якостей вокаліста, як потужний фактор розвитку, оволодіння вищими рівнями вокально-творчої діяльності.

Л. Гринь [1] у своїй праці про вокальну майстерність актора музично-драматичного театру також звертається до поняття емоційності майбутнього співака. Компоненти підготовки майбутнього вокаліста перебувають у тісному взаємозв'язку й цілеспрямовано впливають на мотиваційну складову підготовки студентів, розвиток технічних та художньо-виконавських умінь і навичок, формують критично-аналітичні навички оцінювання власних досягнень, сприяють засвоєнню науково-теоретичної бази знань з вокального мистецтва. Взаємодія компонентів підготовки майбутнього вокаліста не може відбуватись лише в межах дисциплін вокальної підготовки.

Важливими для нашого дослідження є праці К. Станіславського [11], в яких розкривається поняття емоційності, виразності актора та мистецької емпатії загалом, а також описано методи

формування цих якостей. На нашу думку, майбутній вокаліст має бути справжнім актором, який перетворюється в образ головного героя та передає його емоційний стан засобами вокального мистецтва.

Методологія дослідження ґрунтується на загальнотеоретичних і методологічних положеннях психології та педагогіки щодо розвитку особистості майбутнього вокаліста. Конкретно наукова методологія передбачає такі методологічні підходи, як системний, діяльнісний, культурологічний, аксіологічний, особистісно орієнтований, компетентнісний. Висвітлено основні теоретичні положення щодо змісту підготовки майбутніх вокалістів, закономірності та принципи такої підготовки. Для реалізації поставленої мети у дослідженні використано теоретичні методи дослідження: аналіз, систематизація й узагальнення філософської, педагогічної, психологічної, культурологічної, мистецтвознавчої літератури з метою з'ясування стану розробленості досліджуваної проблеми та уточнення поняттєвого апарату.

Виклад основного матеріалу. На основі вивчення, порівняння та узагальнення наукових доробок з цієї проблематики нами було встановлено, що у науковій літературі не визначено структурні компоненти емоційної виразності майбутнього вокаліста. Виходячи з цього, пропонуємо такі структурні компоненти емоційної виразності майбутнього вокаліста: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-аналітичний, емоційно-оцінний, практично-творчий. Ці компоненти взаємопов'язані, доповнюють один одного, тож виключення будь-якого з них руйнує цілісність процесу формування емоційної виразності.

Мотиваційно-ціннісний компонент емоційної виразності забезпечує внутрішнє переосмислення майбутнім вокалістом власного емоційного досвіду, оцінку енергетичних ресурсів та емоційних запасів, що мотивує та активізує процес формування означеного феномену. У загальнопсихологічному контексті мотивація є складним об'єднанням, «сплавом» рушійних сил поведінки, які відкриваються суб'єкту у вигляді потреб, інтересів, цілей, ідеалів, що безпосередньо детермінують людську поведінку [14, 81].

Мотивація до формування емоційної виразності ґрунтується на системі загальнолюдських цінностей. Мотиваційний компонент емоційної виразності майбутнього вокаліста базується на досягненні ним творчих цілей через усвідомлення власних ідеалів, що проявляється у його технічному та емоційному збагаченні.

У своїй науково-методичній праці Л. Гринь [1] наголошує на тому, що майбутній актор-вокаліст буде мотивований на формування вокальної майстерності за наявності ціннісних орієнтирів у вокальному мистецтві. Мотиваційно-ціннісний

компонент емоційної виразності майбутнього вокаліста має безпосередній зв'язок з усвідомленням студентом своєї суспільної значущості, рівня своєї моральної культури, свого ставлення до суспільства, ціннісних орієнтацій тощо. Цінності являють собою схвалені й підтримувані багатьма людьми переконання відносно цілей, які треба ставити. Після емоційної взаємодії з глядачами та сприйняття ними емоцій вокаліста через втілений останнім художній образ твору відбувається емоційне спілкування, взаємодія, яка сприяє формуванню людських цінностей. Цінності в цьому разі виступатимуть у двох смислах. У першому вони є еталоном належного, тобто найвищі людські цінності (щастя, любов, віра тощо) можуть корегувати людську поведінку. У другому смислі вони виступають як те, що людина високо цінує у житті (наприклад, трудова цінність, яка є джерелом мотивації поведінки). У цьому разі вокалісту вдається передати необхідну емоцію, пропустивши її крізь себе, та отримати відповідну реакцію розуміння і сприйняття глядачами. Це дає можливість вокалісту високо оцінити власну діяльність, зрозуміти силу впливу вокального та сценічного мистецтва.

Прагнення до високохудожнього виконання вокальних творів, які стали вже певними культурними цінностями, заохочують студента до навчального процесу, дають йому певну свободу у власній виконавській діяльності з формування вокально-технічних навичок, визначають перед викладачем конкретні завдання щодо реалізації основної мети моделі [1, 9]. Мотивація до творчого самовираження, самовдосконалення, технічного та емоційного зростання майбутнього вокаліста активізується шляхом постійної коректної оцінки досягнень, намагань та найголовніше самоаналізу власних недоліків і проблем. Формування цього компонента емоційної виразності безпосередньо залежить від діяльності викладача сольного співу, його мотивувального впливу та процесу емоційного спілкування на заняттях.

Когнітивно-аналітичний компонент передбачає накопичення знань про сутність, будову, механізми виникнення емоцій у процесі вокального навчання та виконавства. Це спонукає майбутнього вокаліста до вивчення станів та реакцій організму під час співу, пошуків інформації щодо саморегуляції емоційних та фізичних відчуттів, підсилює його інтерес до пошуку зразка чи обміну досвідом з досвідченим виконавцем, сприяє накопиченню комплексу вокальних знань і вмінь для розширення свого світосприйняття та емоційного досвіду. Основними складовими когнітивно-аналітичного компонента емоційної виразності є набуття відповідної бази знань щодо організації голосового апарату, вдосконалення умінь відчувати на фізіологічному рівні зони резонування звуку, контроль над м'язовими

відчуттями голосового апарата у процесі виконання вправ, вокалізів та вокальних творів, аналіз та зіставлення з власним емоційним досвідом, саморегуляція емоційних станів, розслабленість чи скутість м'язів тіла під час співу.

Важливою умовою набуття знань і вмінь є оволодіння майбутнім вокалістом рефлексивними навичками. Рефлексія (від *лат.* reflexio — повертання назад, вигин, відображення) — осмислення людиною передумов, закономірностей і механізмів власної діяльності, соціального та індивідуального способу існування; самоаналіз. Індивідуальна рефлексія — це не тільки інтроспекція власної психіки, а й осмислення своєї життєвої програми, принципів світовідношення, цілей, цінностей, вимог, установок, прагнень. Безпосередня психічна активність — пізнання, переживання, спілкування — невіддільна від її рефлексивного усвідомлення як засобу психічного самоконтролю і самовдосконалення [8, 157].

Дослідниками визначено [6], що основною функцією рефлексії є процес включення власного «Я» в усвідомлення засобів та шляхів розв'язання поставлених завдань. Вона пов'язана з самоаналізом, самооцінкою та самоконтролем з метою вдосконалення результатів своєї творчої діяльності. Застосування педагогами рефлексивного підходу на заняттях сольного співу може активізувати процеси самоаналізу, самоствердження, самопостереження, самовдосконалення майбутнього вокаліста.

Таким чином, у формуванні емоційної виразності майбутнього вокаліста рефлексія є однією з рушійних сил прискорення цього процесу. Засвоєння рефлексивних навичок має здійснюватися під чітким методичним керівництвом викладачів вокальних дисциплін.

Емоційно-оцінний компонент є ядром структури емоційної виразності. Важливою складовою цього компонента виступає саме емоція, яка у тлумачному словнику української мови має таке визначення: «Емоція — це переживання людиною ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя; душевне переживання, почуття людини. Такі психічні емоції, як радість, переляк, горе, страх, сором, особливо коли вони з'являються несподівано, викликають почастішання або уповільнення скорочень серця» [10, 477].

Майбутній вокаліст має усвідомлювати, що емоції, які він передає глядачам, несуть естетичну, моральну, виховну, енергетичну інформацію. Для цього йому треба перевтілитись та відчувати на собі емоційний стан героя вокального твору, що, у свою чергу, передбачає емпатію. Згідно з дослідженням К. Роджерса [15], емпатійний спосіб спілкування з іншою людиною, а у нашому випадку з героєм вокального твору,

означає входження в особистий світ іншого, перебування в ньому «як удома»: відчуваєш радість чи сум героя, біль чи закоханість так, як це міг би відчувати і він, але без втрати розуміння, що все це «ніби» відбувається. Емпатія для майбутнього вокаліста — це не лише вміння взяти на себе роль іншої людини, але й інтуїтивне розуміння її (героя твору) психологічного настрою та прихованих мотивів. Відчуті душевні метання, найменші порухи чужої душі через ототожнення своїх почуттів з емоціями іншого, але з усвідомленням їх винятковості, індивідуальності.

Саме емпатія входить до принципу органічності системи Станіславського [11], яка є близькою за тематикою до нашого дослідження, через те що спрямована на розвиток емоційності, «правдивості» сценічного перевтілення для емоційної взаємодії актора (вокаліста) з публікою. Якщо спиратись на систему Станіславського, то емпатія відбувається внаслідок усвідомлення майбутнім вокалістом цінності своїх справжніх, щирих емоцій, які він переживає, ототожнюючи себе з головним героєм твору, розуміючи його сутність, приміряючи на себе його емоційні переживання, закладені в змісті твору. Це складний процес і навчання залежить від рівня емпатії кожного студента, від темпераменту, від мотивації та бажання не просто виконувати на сцені вокальний твір як технічну вправу, а доносити його до глядача через власні переживання, почуття, розуміння й отримувати відповідний емоційний відгук глядачів.

Емпатія, що проявляється в соціальній взаємодії, у майбутніх вокалістів повинна мати більш виражений характер, тому що емпатійне спілкування відбувається у двох вимірах: перенесення на себе емоцій героя вокального твору та емпатійне спілкування з публікою, намагання зрозуміти їх емоційну відповідь на виконання твору.

Сутність емоційно-оцінного компонента емоційної виразності полягає в тому, що він виконує також контролювальну функцію. Об'єктивна та правильна оцінка емоційної відповіді глядачів є найважливішим завданням майбутнього вокаліста. Навчитись контролювати та відчувати реакцію аудиторії, концентрувати її увагу та зосередженість на власному виступі майбутній вокаліст може лише володіючи способами саморегуляції емоційного стану. Значне хвилювання під час виступу призводить до втрати самоконтролю, погіршення якості вокального виконання, руйнування цілісності сценічного образу. Тому вокалісту необхідно володіти навичками емоційної саморегуляції. Лише у разі стабільного нервового стану він може володіти власними емоційними переживаннями, створювати образ твору і тримати публіку в зосередженості. Контролюючи ситуацію, вокаліст має

можливість отримати емоційну відповідь від глядачів, відчуті їхню зацікавленість, оцінити ситуацію з двох боків.

Оцінка власних позитивних та негативних сторін у процесі навчання також є одним із завдань майбутнього вокаліста. Викладач може дати підказки студенту щодо оцінки його виступів, рівня досягнень, але подальший розвиток цього компонента залежить від самого вокаліста та його бажання вдосконалюватись. Це потребує від останнього значних емоційних, інтелектуальних та фізичних затрат.

Практично-творчий компонент передбачає використання майбутнім вокалістом у своїй репетиційній та концертній діяльності засобів емоційної виразності, до яких ми зараховуємо емоційну виразність голосу, міміки, тіла (рухів та жестів), погляду, вимови та артикуляції. Емоційна виразність голосу — володіння набором інструментів музичної та тембрової виразності, які надають голосу вокаліста здатності транслювати емоційне послання вокального твору. Використання мімічних можливостей обличчя для вираження сценічних емоцій без перебільшення є, на нашу думку, емоційною виразністю міміки. Рот, брови, щоки, чоло залучені у формуванні певного емоційного стану, як і у житті. Ми погоджуємося з думкою науковців про те, що міміка впливає на формування відтінків тембру, тобто фізичне відтворення мімікою різних емоцій (радість, захоплення, здивування, сум, біль, страждання, злість, агресія) має прямий вплив на тембральне забарвлення співу й несе більший заряд емоційної інформації. Виправдані сценічні порухи і жести, доречні для сценічного виконання, мають бути не перебільшеними, але й не скутими, рухи голови, тулуба, рук, ніг, які найбільш вдало підкреслять емоцію вокального твору, — усе це є складовими емоційної виразності тіла. Емоційна виразність погляду як один із найскладніших елементів емоційної виразності створює найбільше після голосу емоційне послання глядачам. Погляд налаштовує навіть самого вокаліста на справжню емоцію. Це має бути погляд в «уявний світ твору» і в душу глядача. Використання правил чіткої вимови голосних і приголосних у вокальному виконавстві, знання структури та наповнення поетичного тексту, розставлення смислових наголосів, речитативність чи наспівність тексту залежно від емоційного наповнення є необхідними складовими емоційної виразності вимови (дикції).

Формування емоційної виразності майбутнього вокаліста вимагає від нього включення в цей процес елементів творчості. На думку І. Івасишин, саме творчість дає можливість людині аналізувати свої потреби, інтереси, схильності, знаходити форми проявів індивідуальної активності. Вона сприяє формуванню особистісної значущості, емоційного розкріпачення, впевненості в собі, забезпечує самостійність у процесі діяльності. Тому проблема творчого розвитку особистості стає однією з найактуальніших у процесі розвитку суспільства [4, 153].

Внесення в образ головного героя власного емоційного досвіду, сценічне перевтілення, особисте бачення вокального твору і є творчістю вокаліста. Тому для практично-творчого компонента важливим є набуття емоційного досвіду як необхідної складової для емоційного перевтілення вокаліста, вміння доносити істинні пережиті емоції під час виконання вокального твору. Цей компонент містить у собі здатність до нестандартного мислення, пошуку притаманних власному світогляду художніх образів та вміння інтерпретувати емоційне наповнення твору через особистий емоційний досвід без порушення авторського задуму. Також сюди можна віднести пошук та втілення яскравих сценічних образів на основі аналізу досягнень попередніх виконавців, але з власним доповненням та відповідним для себе емоційним забарвленням.

Крім того, для розширення та набуття емоційного досвіду необхідне відвідування концертів, виставок образотворчого мистецтва, музеїв, театральних постановок, мюзиклів та опери у межах навчального процесу як доповнення дисциплін фахового профілю.

Висновки. На основі аналізу філософської, психологічної, педагогічної та методичної літератури в межах проблеми нами було визначено чотири структурні компоненти емоційної виразності: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-аналітичний, емоційно-оцінний та практично-творчий, які отримали своє змістове наповнення. Також ми дійшли висновку про те, що вони тісно взаємопов'язані та потребують для свого формування значних інтелектуальних, емоційних, фізичних, психологічних затрат як з боку майбутнього вокаліста, так і від викладачів. Виявлення такої структури емоційної виразності допоможе надалі дослідити педагогічні умови, необхідні для формування емоційної виразності майбутнього вокаліста, та розробити відповідне методичне забезпечення.

ДЖЕРЕЛА

1. Гринь Л.О. Діагностика сформованості вокальної майстерності майбутнього актора музично-драматичного театру / Л.О. Гринь // Наукове видання. Методичні рекомендації / за заг. ред. Г.В. Локарева. — Запоріжжя : ЗНУ, 2014. — 85 с.
2. Доронюк В. Основи вокально-педагогічної творчості вчителя музики : навч. посіб. для викладачів і студ. вищ. навч. закл. і вчит. музики шкіл різного типу / В. Доронюк. — М. ; Івано-Франківськ, 2007. — 306 с.
3. Зарицька А.А. Емоційність як основа професійної компетентності майбутнього співака-вокаліста / А.А. Зарицька, А.О. Зарицький // Педагогічні науки. — 2016. — № 74, т. 3. — С. 212 с. — С. 30–33.
4. Івасишин І. Музично-виконавська діяльність як засіб творчого розвитку особистості / І. Івасишин // Гірська школа українських Карпат. — 2014. — № 11. — С. 153–155.
5. Котляр Г.М. Об акустических коррелятах эмоциональной выразительности вокальной речи / Г.М. Котляр, В.П. Морозов // Акустический журнал. — 1976. — Т. 22. — Вып. 3. — С. 370–376.
6. Кулюткин Ю.Н. Индивидуальные различия в мыслительной деятельности взрослых учащихся / Ю.Н. Кулюткин, Г.С. Сухобская. — М. : Просвещение, 1971. — 111 с.
7. Микиша М.В. Практичні основи вокального мистецтва [Текст] / М.В. Микишаю. — Київ : Музична Україна, 1971. — 89 с.
8. Психологічний словник / Ред. В.І. Войтка. — К. : Вища школа, 1982. — 543 с.
9. Романенко В.О. Проблемы анализа эмоций в пении в контексте искусств XXI века [Електронний ресурс] / В.О. Романенко // Общество: философия, история, культура. — 2012. — Вып. № 3. — Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/v/problemy-analiza-emotsiy-v-penii-v-kontekste-iskusstv-xxi-veka>
10. Словник української мови в 11-ти томах. — К. : Наукова думка, 1971. — Т. 2. — С. 477.
11. Станиславский К.С. Работа актера над собой / К.С. Станиславский. — М. : Искусство, 1965. — 328 с.
12. Ткаченко Т.В. Формування вокально-сценічної культури студентів мистецьких факультетів педагогічних вузів : монографія / Т.В. Ткаченко. — Х. : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2016. — 307 с.
13. Фоломеева Н.А. Інноваційні надбання сучасної вокальної педагогіки у викладанні спецкурсів естрадного спрямування на факультеті мистецтв / Н.А. Фоломеева // Збірник наукових праць. — Чернівці : Чернівецький нац. у-т, 2012. — Вип. 617. Педагогіка та психологія. — С. 184–189.
14. Яцишин О. Мотивація навчальної діяльності студентів як психолого-педагогічна проблема / О. Яцишин // «ПостМетодика». — Полтава : ТОВ «АСМІ». — 2001. — № 5–6 (37–38). — С. 81–85.
15. Rogers C.R. Empatic: an Unappreciated Way of Being / C.R. Rogers // The Counseling Psychologist. 1975. — V. 5, N 2. — P. 2–10. — DOI: 10.1177/001100007500500202

REFERENCES

1. Hryn, L. O. (2014). Diahnostyka sformovanosti vokalnoi maisternosti maibutnioho aktora muzychno-dramatychnoho teatru [Diagnosis of the Formation of Vocal Mastery of the Future Actor of the Musical and Drama Theatre]. *Naukove vydannia : Metodychni rekomendatsii Zaporizhzhia: ZNU*, 85 (in Ukrainian).
2. Droniuk, V. (2007). *Osnovy vokalno-pedahohichnoi tvorchosti vchytelia muzyky: navchalnyi posibnyk dlia vykladachiv i studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv i vchyteliv muzyky shkil riznogo typu* [Basics of Vocal and Pedagogical Creativity of the Teacher of Music: a textbook for teachers and students of higher education institutions and music teachers of schools of different types]. Ivano-Frankivsk: Vydavnycho-dyzainerskyi viddil CIT, 306 (in Ukrainian).
3. Zarytska, A. A. Zarytskyi, A. O. (2016). Emotsionnist yak osnova profesiinoi kompetentnosti maibutnioho spivaka-vokalista [Emotionality as the Basis of Professional Competence of the Future Singer-vocalist]. *Pedahohichni nauky*, 74, 30–33 (in Ukrainian).
4. Ivasyshyn, I. (2014). *Muzychno-vykonavska diialnist yak zasib tvorchoho rozvytku osobystosti* [Musical-performing Activity as Means of Creative Personality Development]. *Hirska shkola ukrainskykh Karpat*, 11, 153–155 (in Ukrainian).
5. Kotliar, G. M., Morozov, V. P. (1976). *Ob akusticheskikh korreliatakh emotsionalnoi vyrazitelnosti vokalnoi rechi* [About Acoustic Correlates of Emotional Expressiveness of Vocal Speech]. *Akusticheskii zhurnal*, 3, 370–376 (in Ukrainian).
6. Kuliutkin, Yu. N. (1971). *Individualnyie razlichia v myslitelnoi deiatelnosti vzroslykh uchashchikhsia* [Individual Differences in the Thinking Activity of Adult Learners]. *Moskva: Pedagogika*, 111 (in Russian).

7. Mykysha, M. V. (1971). *Praktychni osnovy vokalnoho mystetstva* [Practical Foundations of Vocal Art]. Kyiv: Muzychna Ukraina, 89 (in Ukrainian).
8. *Psyhologichnyj slovnyk* [Psychological dictionary]. Red. V. I. Vojtko (1982) Kyiv: Vyshha shkola, 543 (in Ukrainian).
9. Romanenko, V. O. (2012). *Problemy analiza emotsii v penii v kontekste iskusstv XXI veka* [Problems of the Analysis of Emotions in Singing in the Context of the Arts of the XXI century]. *Obshchestvo: filosofii, istoriia, kultura*, 3. [Electronic resource] (in Russian).
<https://cyberleninka.ru/article/v/problemy-analiza-emotsiy-v-penii-v-kontekste-iskusstv-xxi-veka>
10. *Slovyk ukrainiskoi movy v 11-ty tomakh* [Ukrainian Dictionary]. Tom 2, Kyiv: Naukova dumka, 477 (in Ukrainian).
11. Stanislavskii, K. S. (1965). *Rabota aktera nad soboi* [The Work of the Actor over Himself]. Moskva: Iskusstvo, 328 (in Ukrainian).
12. Tkachenko, T. V. (2016). *Formuvannia vokalno-stsenichnoi kultury studentiv mystetskykh fakultetiv pedahohichnykh vuziv : monohrafiia* [Formation of Vocal-Stage Culture of Students of Art Faculties of Pedagogical Universities: monographia]. X.: XNPU im. H. S. Skovorody, 307 (in Ukrainian).
13. Folomieieva, H. A. (2012) *Innovatsiini nadbannia suchasnoi vokalnoi pedahohiky u vykladanni spetskursiv estradnoho spriamuvannia na fakulteti mystetstv* [Innovative Heritage of Modern Vocal Pedagogy in the Teaching of Special Courses on Stage at the Faculty of Arts]. *Chernivtsi: Chernivetskyi nats. u-t, Pedahohika ta psykhohohiia*, 617, 184–189 (in Ukrainian).
14. Yatsyshyn, O. (2001). *Motyvatsiia navchalnoi diialnosti studentiv yak psykhologo-pedahohichna problema* [Motivation of Students' Educational Activity as a Psychological and Pedagogical Problem]. *Poltava: TOV "ASMI", № 5–6*, 81–85 (in Ukrainian).
15. Rogers, C. R. (1975). *Empatic: an Unappreciated Way of Being*. *The Counseling Psychologist*, 5–2, 2–10. DOI: 10.1177/001100007500500202